

**Становище, написано от член на научно жури,
за придобиване на образователна и научна степен „доктор”
в СА „Д. А. Ценов” – Свищов**

Изготвил становището: проф. д-р Силвия Трифонова Трифонова-Праматарова

Автор на дисертационния труд: докторант Мария Здравкова Янева

Тема на дисертационния труд: „Криптовалути – пазарни тенденции и регулаторни предизвикателства”

I. Общо представяне на дисертационния труд:

1. Предмет на изследване в дисертационния труд са криптовалутите, техните пазарни тенденции и регулаторни предизвикателства.

2. Дисертационният труд е с общ обем от 258 стандартни страници.

3. Структурата на дисертационния труд е класическа, съставена от въведение, три глави, заключение, библиография и приложения. В първа глава е направен анализ на произхода и развитието на криптовалутите. Втора глава е посветена на пазарните тенденции в приложимостта на криптовалутите. В трета глава са анализирани регулаторните предизвикателства и перспективите за развитие пред криптовалутите. Направен е анализ на политиките на избрани държави, които приемат криптовалутите като алтернативно средство за разплащане и инвестиции, и на избрани държави, които не приемат дигиталните пари като законно алтернативно средство за разплащане, но допускат инвестиции в криптовалути.

Проучен е опитът на впечатляващо огромен брой държави, а именно: 1/ *Европейски съюз* – централно равнище, Беларус, България, Великобритания, Германия, Гърция, Естония, Италия, Испания, Кипър, Норвегия, Полша, Португалия, Словения, Финландия, Франция, Холандия, Хърватия, Чехия, Швейцария, Швеция; 2/ *Северна и Южна Америка* – Аржентина, Бразилия, Еквадор, Канада, Колумбия, Мексико, Панама, САЩ, Чили, Уругвай; 3/ *Азия, Африка и Океания* – Азербайджан, Австралия, Армения, Бангладеш, Бахрейн, Египет, Израел, Казахстан, Киргизстан, Малайзия, Маршалски острови, Нигерия, Пакистан, Русия, Саудитска Арабия, Сингапур, Тайланд, Таджикистан, Турция, Узбекистан, Япония, ЮАР.

Разгледана е политиката на ЕЦБ и на Банката за международни разплащания, както и на централните банки на редица държави по отношение на криптовалутите – в Европа, в т.ч. Германия, Италия, Испания, Нидерландия, Литва, Латвия, Чехия, Дания, Великобритания, Норвегия, Албания, Северна и Южна Америка, и Азия, Африка и Океания.

4. Списъкът с използваната литература включва общо 198 източника, огромна част от които са на английски език. Прегледът на дисертационния труд показва, че докторантката е спазила правилата на научната етика. Литературните източници са цитирани коректно в текста.

5. Към дисертационния труд са представени 5 приложения в общ обем от 31 страници.

II. Преценка на формата и съдържанието на дисертационния труд.

1. Дисертационният труд е посветен на тема с безспорна актуалност, а именно криптовалутите, които се считат за най-великото откритие след Интернет.

Интерес представлява акцентът, който си поставя докторантката – да изследва обществените нагласи, свързани с дигиталните пари, като ново финансово поведение и нов алтернативен начин за разплащане, търговия и инвестиционна дейност.

Докторантката е добре запозната с проблематиката на научното изследване, за което свидетелства ясно дефиниране на обекта и предмета на изследването, целите и задачите на изследването.

Предмет на дисертационния труд са механизмите за приложение и регулаторните предизвикателства при използването на криптовалутите като алтернативни пари. Обект на изследване са криптовалутите като иновативен финансов инструмент за разплащане между икономическите субекти на национално и наднационално ниво.

Основната цел на труда е изследването на мястото и ролята на криптовалутите в съвременната икономика и перспективите за тяхното развитие. За реализирането на поставената цел са формулирани 5 изследователски задачи.

Изследователската теза е, че: „Възникването и развитието на криптовалутите се обосновава от осъзнатата обществена потребност за дигитализация на паричната система и минимизиране ролята на финансовите посредници, респективно плащанията по извършването от тях транзакционни услуги. Като иновативен финансов инструмент криптовалутите поставят предизвикателства пред развитието на паричния пазар, обществените нагласи на икономическите субекти и институционалното регулиране на финансовите процеси, свързани с тях”.

2. Методологията на изследването включва широк кръг научноизследователски методи като историко-логически подход, сравнителен анализ, системен подход, метод на анализа и синтеза, индуктивен и дедуктивен метод, метод на наблюдението, метод анкетно проучване, дескриптивен анализ, емпиричен анализ, корелационен анализ генериран чрез SPSS, Microsoft Excel и други методи. Научният стил е издържан.

Проведеното анкетно проучване е в периода януари-март 2020 г. сред 604 лица, на възраст между 17 до над 40 годишна възраст, участващи анонимно на доброволен принцип на територията на България. То е базирано на въпросник, включващ 18 въпроса (с обособени подвъпроси към някои от тях). Анкетната карта е генерирана чрез електронната платформа Survey Monkey.

3. Авторефератът отразява точно и ясно написаното в труда. Много положително впечатление прави представената **голяма по обем научна продукция** на докторантката в Справката на публикациите ѝ по темата на труда, която включва 1 публикувана глава от монография на английски език и 12 доклада, 8 от които на английски език.

Докторантката има общо 140 точки от публикации по темата на дисертационния труд при национален минимален изискуем брой точки 30,00.

III. Научни и научно-приложни приноси на дисертационния труд.

Научните и научно-приложните приноси на труда са посочени в автореферата към дисертационния труд (стр. 35). Трудът съдържа важни научни идеи и резултати относно обществените нагласи, свързани с криптовалутите и възможностите за използването им като нов алтернативен начин за разплащане, търговия и инвестиции.

Съгласна съм с научните и научно-приложни приноси на труда, а именно:

1. Предложена авторова дефиниция на понятието криптовалута като финансов инструмент и формулирани правила за търговия с криптовалута, обвързани с психологическата нагласа и инвестиционните намерения на агентите.

2. Идентифицирани специфични предимства и недостатъци на криптовалутите на базата на сравнителен анализ на характеристиките и на пазарното представяне на водещите дигитални валути – Биткойн, Етериум и Рипъл.

3. Изведени основни фактори, влияещи върху обществените нагласи и приложимостта на криптовалутите като алтернатива на фиатните пари въз основа на направено емпирично изследване, реализирано чрез авторово анкетно проучване.

Особен интерес за мен представляват резултатите от проведеното авторово анкетно проучване на обществените нагласи на икономическите субекти, свързани с

доверието към криптовалутите в България, което засяга такива важни аспекти като: рискове по използване на криптовалутите, сигурност и защита от кибератаки, употреба на криптовалутите като нов финансов инструмент за разплащане и търговия, и др.

4. Очертани тенденции в приложението на криптовалутите и блокчейн технологиите въз основа на обширен анализ на нормативната регламентация в огромен брой държави от всички континенти и на политиките на централните банки – ЕЦБ, Банката за международни разплащания и централните банки на редица държави, по отношение на дигиталните пари в световен мащаб.

IV. Бележки и въпроси по дисертационния труд.

Имам следните бележки по дисертационния труд:

1. На стр. 110, Фигура 2.7. Анализ на образователния статут на анкетираното население в Р. България – това е по-скоро въпрос дали анкетираният е студент или не, а не образователен статут. Нужно е да се прецизира.

2. На стр. 111, Фигура 2.8. Анализ на образователната степен на анкетираните студенти в Р. България – включването на 91% студенти от бакалавърска степен не изкривява ли резултатите? Ясно е, че е най-лесно да се накарат студентите да попълват, но ако структурата на анкетираните се различава от структурата на хората в страната, тогава резултатите могат да бъдат изкривени. Препоръчително е да се използват тегла, с цел поне образователната структура на анкетираните да е същата както на цялото население в страната.

3. На стр. 113, използваните в анкетата т.нар. „професионални класификации на професиите, а именно: IT (информационни технологии); обслужване; промишленост; обществен; неправителствена организация; друго” е някаква смесица между официално съществуващите НКПД (Национална класификация на професиите и длъжностите) и КИД (Класификацията на икономическите дейности), но не съответства на нито една от тях. Нещо повече, ако човек е IT в НПО, то къде попада? Би трябвало да използват официалните класификации НКПД или КИД-2008.

4. Включен е анализ на т.нар. демографски въпроси на анкетираните (дали работят, дали са студенти, къде работят и т.н.), но в труда не се вижда да има най-важното, а именно същият този анализ да се направи за въпросите по същество, които са в анкетната карта, а именно въпросите от 15 и следващите (15. По отношение на криптовалутите, моля, оценете всички следващи изявления).

5. Проблем е, че е докторантката е изчислила коефициент на корелация на Пирсън, който се използва само, когато променливите са на интервална скала, а не при признаци на номинална и ординална скала, както е в труда. Препоръчително е да се използват рангови коефициенти на корелация на Спирман, Хи-квадрат, непараметрични методи за проверка на хипотези и други подходящи методи, вместо корелационните коефициенти на Пирсън.

Към докторантката имам два въпроса:

1. Как би изглеждал анализът в труда, ако се вземат предвид ролята, изгодите и рисковете пред различните ключови участници в системите на дигиталните валути – създатели, издатели, копачи, доставчици на услуги за обработка на данни, доставчици на портфейли, потребители, борси, търговски платформи, други участници (производители на компютърен хардуер, създаващи специфични компоненти за копаене на криптовалуты) и др.

2. Докторантката инвестира ли в криптовалути и ако трябва да съветва потенциални клиенти били ги консултирала да инвестират в криптовалути, в кои по-точно и защо?

V. Обобщена оценка на дисертационния труд и заключение.

Дисертационното изследване представлява научен интерес, посветено е на изключителен актуален проблем, проведено е авторово анкетно проучване и е направен много обширен анализ, касаещ огромен брой държави от всички континенти и редица

централни банки. Направените в заключението изводи изразяват собствената позиция на докторантката. Поради това давам положителна оценка за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд и автореферат, и предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор” на Мария Здравкова Янева по програма „Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка (финанси)” в Стопанска академия „Д. А. Ценов” – Свищов.

Дата: 22.01.2021 г.

Изготвил становището:
(проф. д-р Силвия Трифонова-Праматарова)